

Cartea întrebărilor

Ioana Pârvulescu, născută la Brașov, este conferențiar la Facultatea de Litere din București, unde predă cursuri de literatură română modernă.

Cărțile cele mai importante (eseul despre secolul 19, cel despre Bucureștiul interbelic și romanul *Viața începe vineri*) i-au apărut la Editura Humanitas, de care o leagă și colecția de literatură universală „Cartea de pe noptieră“, pe care a inițiat-o și a îngrijit-o timp de 10 ani.

Din anul 1993 scrie la săptămânalul *România literară*, unde a deținut rubrici ca: *Alfabetul doamnelor*, *Alfabetul domnilor*, *Revista revistelor interbelice*, *Cronica optimistei / pesimistei*, *Despre literatură*, *cu bucurie*.

SCRIERI

Eseu: *Lenevind într-un ochi* (1990), *Alfabetul doamnelor* (1999), *Prejudecăți literare* (1999), *Întoarcere în Bucureștiul interbelic* (2003, ediția a II-a 2007), *În intimitatea secolului 19* (2005, ediția a II-a 2010), *În Țara Miticilor* (2007, ediția a doua, adăugită, 2008), *Întoarcere în secolul 21* (2009).

Povestiri: *Un pariu la Paris* (2008) și *Secretul anticarului* (2010)

Roman: *Viața începe vineri* (2009).

A mai publicat traduceri din literatura germană (Angelus Silesius, Rainer Maria Rilke), din literatura franceză (Maurice Nadeau, Laurent Seksik) și antologia *De ce te iubesc. Paradoxurile iubirii în literatura lumii*.

Ioana
Pârvulescu
**Cartea
întrebărilor**

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta: Angela Rotaru
Redactor: Radu Gârmecea
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Denisa Becheru, Dan Dulgheru

Tipărit la C.N.I. „Coresi“ S.A.

© HUMANITAS, 2010

ISBN 978-973-50-2814-5

Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Despre literatură, cu bucurie

Uitându-mă în urmă, constat că literatura nu m-a plictisit niciodată și nici nu m-a dezamăgit. M-au decepționat zeci, poate sute de cărți, mii de pagini neinspirate, dar nu literatura. Am impresia că, dintre multele bunuri perisabile ale vieții, are termenul de garanție cel mai generos. Asemenea mierii, literatura poate rezista secole de-a rândul. Cartea își păstrează gustul și virtuțile intacte, mult după ce nimeni nu-și mai amintește că autorul ei a fost om viu printre oameni vii. Lucruri care la un moment dat par solid instalate în existența fiecăruia dintre noi se pot pierde înainte să apuci să clipești, cartea rezistă.

Mă simt bine evadând din propria viață în cea din cărți și mă simt la fel de bine când viața din cărți îmi invadează propria viață și mă ajută s-o înțeleg. Ca lucrurile să meargă bine, trebuie totuși să existe un relativ echilibru între cele două talgere ale cântarului, cel cu viață și cel cu cărți. Dacă talgerul cărților este prea plin, lăsat greu către pământ, iar în celălalt e doar un pic de viață firavă, care se leagănă nesigură în toate direcțiile,

pierzi simțul realității și te transformi în Don Quijote sau Madame Bovary. Dacă, în schimb, cărțile sunt foarte ușurele, iar viața reală este singura cu valoare și greutate, cititorul bate zadarnic la ușa literaturii, e un aspirant care poate renunța fără drame la distracția lecturii.

Care ar fi proba că a citi nu e pentru cineva un simplu *passé-temps* între atâtea altele? Ca în toate celelalte lucruri ale vieții, încercarea e timpul. Dacă nu apare plictisul, chiar iritarea sau oboseala, dacă nu poți sta lângă o bibliotecă fără să te uiți măcar pe furiș la cotoarele aliniat în ea, dacă ți se luminează privirea când dai de o carte frumoasă, dacă atunci când intri într-o librărie sau într-un anticariat ești ca „jucătorul“ lui Dostoevski când pătrunde în cazinou, dacă-ți dorești un titlu sau altul și ești dispus să te zbați ca să-l obții, dacă supraviețuirea cărții te interesează la fel de mult ca pe ecologi soarta balenelor sau pe viitorologi soarta planetei înseamnă că lectura e act vital.

Intenția mea este una de explorator: să ajung în punctele cel mai înalte sau mai ascunse ale textului literar și să le fac accesibile oricui are bunăvoința de a citi, să descopăr acele zone care fac din literatură un univers numai bun de explorat. Voi merge pe căi bătătorite dacă și numai dacă e încă loc de surprize acolo, dar voi încerca și schimbări de perspectivă, drumuri mai puțin umblate. Voi încerca să fiu și ghid, și arheolog, și reporter de la fața locului. Nu-mi propun să limitez teritoriul cercetat: autori români sau străini, clasici sau contemporani, poezie sau proză, eseu sau teatru.

Cărți întregi sau doar poeme sau, de ce nu, un singur paragraf, un singur vers. Orice mi se va părea că reușește să creeze bucuria lecturii va deveni subiect al acestor pagini. Voi adresa fiecare text unui destinatar anume, cu care să fiu de acord sau să polemizez. Iar cititorii vor fi invitați să participe la acest schimb de opinii.

Îmi propun să prezint lucrurile ca pentru un prieten, nu neapărat specialist. Dar specialiștii vor putea să-și dea seama câte cărți s-au acumulat îndărătul paginii analizate. Aș vrea să ajung să spun lucrurile cele mai complicate cât mai simplu posibil, știind în același timp că e o mare îndrăzneală să sper că aș putea izbuti. Am petrecut destui ani între cărți ca să fi trecut de lectura naivă, dar am trăit îndeajuns ca să fi trecut și de etapa lecturii docte, care a pierdut din ea viața cărții. Mă voi arunca în lumea cărții asemenea cititorului naiv, dar asigurată cu un aparat critic de specialitate, ca să nu cad. Dacă bucuria cititului va fi, pe cât posibil, în prim-plan, angrenajul teoretic mi se pare că e bine să fie folosit cât mai discret cu putință. Sunt firele care nu trebuie să se vadă prea tare, pentru că strică plăcerea.

Dar, asemenea romanelor în care personajele își permit să facă ce vor ele, nu să se supună unui destin pe care l-a stabilit dinainte autorul, și scrisorile au propria personalitate, propriile capricii. Bănuiesc că nici acestea, reunite sub genericul *Despre literatură, cu bucurie* nu vor face excepție și-mi asum, din start, riscurile.

*

Am scris aceste cuvinte la începutul lui 2009, în *România literară*. Pe parcursul întregului an, am adresat scrisori literare unor colegi și prieteni, care mi se părea că ar putea fi interesați de subiectul ales sau care erau, literar vorbind, legați de el. Au apărut săptămână de săptămână în revistă. Le-am selectat aici pe cele mai consistente, le-am lăsat deoparte pe cele ocazionale sau care nu se legau strict de întrebări literare și am adăugat și câteva din 2010, dându-le și acestora un destinatar potrivit. Mai mult decât un salon literar, cum anunța genericul paginii, scrisorile se strâng într-o carte a semnelor de întrebare. În fond, fiecare epistolă crește ca un copac din sămânța unei întrebări sau, ca o săgeată, țintește o întrebare.

Mi-am permis să fac diverse intervenții redacționale, unificări, o altă grupare, mai coerentă, a materiei prime, schimbări care sunt impuse de lectura la rece și la distanță, dar am păstrat, de dragul autenticității, forma foiletonistică a scrisorilor, atunci când acestea s-au întins pe două-trei săptămâni. Răspunsul (dacă a existat – și le mulțumesc celor care au accepta dialogul) nu apare, nu numai pentru că nu-mi aparține, ci și pentru ca noii destinatari ai scrisorilor, cititorii cărții de azi, să se simtă îndreptățiți să dea ei înșiși unul. Sunt sigură că toți cei care au bunăvoința de a parcurge cartea vor avea o idee proprie legată de semnele mele de întrebare, așa cum îndrăzneții care căutau gurile Nilului își formaseră deja o părere despre locul unde, cu puțin noroc, i-ar putea găsi izvorul.

III. Întrebări legate de carte și viață

De ce nu ne plac aceleași cărți?

Destinatar:

Domnul Marius Chivu

Dragă Marius,

I-ai luat astă-vară un interviu lui Salman Rushdie. Deși viața lui este un roman, autorul *Versetelor sata-nice* – „cel mai celebru roman necitit“, cum a fost numită cartea – crede că „un scriitor trebuie să scrie ca și cum scrisul este mai important decât viața în sine“. În privința impactului literaturii, într-o convorbire cu regizorul David Cronenberg, Rushdie afirmă că din rivalitatea carte/film câștigător iese filmul: „Am spus întotdeauna că filmele au un rol mai mare decât cărțile în formarea unui om“. De altfel, mirajul cinematografului ca meserie nu l-a ocolit pe scriitor: „După ce am plecat de la universitate, mi-am petrecut câțiva ani încercând să devin actor, dar am renunțat la timp. Amuzant e că eu cred că acum aș fi un actor mai bun. Pentru că, privind înapoi la tânărul care eram, ca s-o spun pe șleau, gesticulam prea mult.“ Puțini știu că a jucat, pe când era la Universitatea din Cambridge, în două piese ale lui Ionesco, *Rinocerii* și *Viitorul e în ouă* („în aceasta din urmă jucam o statuie care prindea viață“).

După aceste trădări ale literaturii cu atât de atrăgătoare artă a filmului și cu teatrul, sunt bine-venite paginile în care Salman Rushdie se întoarce la roman și face o pledoarie *pro domo*. În eseu *Din nou în apărarea romanului*, dintr-un volum tradus la noi de Petru Dulgheru, apărut la Editura Polirom, Rushdie se raportează polemic la o conferință a lui George Steiner, în care acesta constata o anume oboseală a romanului contemporan, amenințat de concurența cu un reportaj bun sau cu știrile în direct. Răspunsul lui Rushdie, destul de acid, pornește de la nepotrivirea flagrantă între imaginea romanului în momentul apariției lui și, pe de altă parte, în istoria literară: „Literatura nu a avut niciodată viitor. Până și *Iliada* și *Odiseea* au avut parte la început de recenzii proaste. Scrisul de calitate a fost întotdeauna atacat, mai ales de către alți scriitori de calitate. [...] Aristofan l-a numit pe Euripide «un antolog clișeistic... și un creator de paiețe obraznice»“. Dacă lăsam deoparte judecata de valoare – eu aș fi tradus mai degrabă „antologator de clișee“ decât „antolog clișeistic“ –, descrierea nici nu-i rea. Mai departe: „Samuel Pepys considera *Visul unei nopți de vară* «insipidă și ridicolă», Charlotte Brontë a desconsiderat opera lui Jane Austen, Zola a pufnit de dispreț în fața *Florilor răului*, Henry James a aruncat la gunoi *Middlemarch*, *La răscruce de vânturi* și *Prietenul nostru comun*. Toți au rânjit când a apărut *Moby Dick*. Când a fost publicată *Doamna Bovary*, *Le Figaro* anunța că «Domnul Flaubert nu este un scriitor», Virginia Woolf a spus despre *Ulise*

că este «prost crescut», iar *Curierul Odesei* scria despre *Anna Karenina*: «fleacuri sentimentale... Arătați-mi o pagină care să conțină o idee». Da, lucrurile pot fi văzute și așa, dacă ignori celelalte oferte de înțelegere.

Exemplele pot continua în șuvoi, se pot apropia amenințător de noi, pot cuprinde și alte domenii artistice, muzica în primul rând. Iată ce a scris un critic muzical, se pare că inteligent și cultivat, despre un contemporan al său: „Eleganța, puritatea și măsura, care erau principiile artei noastre, s-au plecat treptat în fața noului stil, frivol și afectat, pe care aceste vremuri, ale talentului superficial, l-au adoptat. Niște minți care, prin educație și prin obișnuință, nu reușesc să se gândească la nimic altceva decât la îmbrăcăminte, la modă, la bîrfă, la lectura de romane și la dezmațul moral întâmpină greutăți în a experimenta plăcerile, mai elaborate și mai puțin febrile, ale științei și artei“ (trad. de Dragoș Cojocaru). Îl recunoști oare din această descriere pe compozitorul cu pricina? E vorba de Beethoven, cu *Simfonia a noua*, despre a cărei primire, la Viena, în mai 1824, vorbește Baricco într-un volum, *Barbarii*, pe care nu ezit să ți-l recomand. După cum vezi, atât Rushdie, cât și Baricco și-au ales numai nume inatacabile și desființări care vin de la oameni inteligenți, cu talent și aproape sigur că nu rău intenționați.

În spațiul literar românesc lucrurile au avut adesea și o coloratură mai balcanică, de pildă tăcerea

cu care a fost întâmpinat inițial Călinescu la apariția romanului *Enigma Otiliei* (de soarta critică a *Cărții nunții* nici nu mai vorbim, în timp ce scrieri mult mai proaste erau laudate) sau disprețul generației tinere pentru „delicatele lucruri vechi“, când Ibrăileanu a publicat, după o viață de critică literară, *Adela*. Mai mult, el, care laudase romanul de sinteză și fresca istorică, scrie roman de analiză. În poezie terenul e mai alunecos și subiectivitatea mai accentuată. Eliade l-a atacat dur pe Arghezi, mult înaintea lui Ionescu, tocmai în anul debutului, cu câteva luni înainte de apariția *Cuvintelor potrivite*. Îl numește în derâdere un zeu, dar unul „trivial, agresiv și bonom. Un zeu care înjură mult, face poezie pură, urăște editorii și visează o vilă la Sinaia. Un zeu fecund în fantezii și porno-grafie. În jurul său, la picioarele sale, tămâindu-l – s-au adunat, turmă, credincioșii.“

Dar nu despre motivele contextuale ale unor respingeri vreau să te întreb – pentru că acestea sunt secundare, ci despre incompatibilitatea unor lumi ficționale cu niște *cititori avizați*. Te-am ales pe tine ca interlocutor pentru această problemă tocmai pentru că, urmărindu-ți evoluția, încă de la primele tale cronici din *România literară* și până astăzi, când ești un critic cu voce deslușită, nu te-am surprins cu respingeri „contextuale“. În plus, scrii poezie și proză, iar eu, una, cred cu tărie în viitorul tău literar. Și nu îți cer un răspuns care să țină neapărat de estetica receptării, de schimbarea canonului (cazul *Simfoniei*

a noua), ci unul care să vină din observația personală, pentru că o privire proaspătă vede multe. De asemenea, nu un răspuns valabil pentru genii, pentru nemuritori, ci unul pentru noi, noi, epigonii și muritorii.

Însă deocamdată mă simt obligată să încerc să pricep și eu acest bizar mecanism care e confruntarea dintre carte și cititor. Sigur că primul lucru care-ți vine în minte este gustul. Dar nu e suficient, pentru că, cel puțin în exemplele date, contestatarii nu spuneau că nu le place sau că nu e genul lor de literatură, ci pur și simplu că nu e literatură sau că e una de aruncat la gunoi. Eu cred că până la urmă greutatea de a înțelege miza unei cărți, personajele, lumea ei, e semn că acolo e viață. Noi, toți, cu *viața* avem în primul rând probleme, nu cu literatura. N-o înțelegem în același fel, nu cerem aceleași lucruri de la ea, nu ne bucură și nu ne enervează aceleași lucruri. Oamenii din jur, la fel ca mai apoi personajele, ne stârnesc reacții diverse, opuse chiar, și efectele vieții asupra noastră sunt diferite. În al doilea rând, avem probleme și cu *convenția estetică*. Iar aici, autorii înșiși sunt cei mai vulnerabili. Ei văd esteticul în felul lor și, adesea, cu cât sunt autori mai afirmați, cu atât sunt mai marcați de modul lor de a construi o lume. Mă tem că numărul lumilor alternative pe care le acceptăm și pe care le pricepem este, pentru noi, toți, limitat. Ai zice că Zola trebuia să fie primul care să-l înțeleagă pe Baudelaire. Nu l-a înțeles tocmai fiindcă, asemănător cu acesta pe coarda „urâtului“, era totuși

la polul opus al convenției literare. Fiindcă Baudelaire frăgezea poetic urâtul, iar Zola îl voia natur, îl mânca în sânge.

Dar criticii? Teoretic un critic literar ar trebui să poată „sări peste umbra lui“. Dar de câte ori judecata critică nu ține totuși de o opțiune mai întâi vitală diferită și-apoi estetică diferită? Amintește-ți de Călinescu: detesta boala și morbidul, așa că nu e de mirare că literatura lui Blecher nu l-a entuziasmat. Dacă aș mai scrie critică, cum făceam la începutul anilor '90, eu aș pune cărțile sub următoarele etichete:

1. Cartea e bună și mi-a plăcut.
2. Cartea e proastă și nu mi-a plăcut.
3. Cartea e bună, dar nu mi-a plăcut.
4. Cartea e proastă, dar mi-a plăcut.

(Desigur, *bun* și *prost* pot primi toate nuanțele între *destul de* și *foarte* sau pot fi înlocuite cu termeni mai sofisticăți, mai tehnici.) Cazul 3 dă naștere la cele mai multe încurcături, fiindcă unii critici caută neapărat motive estetice și general valabile ca să demonstreze ceva ce ține de gustul propriu, de conflictul lor cu viața din carte. După cum vezi, în critică par obligatorii numai verdictele 1 și 2, adică numai coincidențele între gustul personal și valoare. Cine spune că ele trebuie sau pot să coincidă mereu? De aici cred că vine toată *comedia*. De aici toate încurcăturile și supărările, să nu zici că nu te-am prevenit.

Cuprins

Despre literatură, cu bucurie	5
<i>I. Din literatura română</i>	
Mai avem azi un Maiorescu?	11
Ce-a văzut Slavici în Italia?	30
Ce primește Caragiale de la epoca lui?	50
Ce-i cu „Valea Plângerii“?	57
Ce visa Macedonski?	64
Cum se împacă literații cu muzicienii?	70
Ce înseamnă <i>plumb</i> ?	86
Este Ion Barbu șaradist?	98
Mai ține azi teatrul lui Sebastian?	116
Cere inteligența și bunătate?	122
<i>II. Literatură universală</i>	
Care evanghelist scrie cel mai bine?	131
Ce i s-a spus lui Platon?	145
Dumneavoastră ce-ați fi ales?	159

III. Întrebări legate de carte și viață

Care e examenul de maturitate la scriitori?	167
Ce punem în raftul doi?	174
Erau interbelicii misogini?	181
Aveți cameră separată?	187
Ce înseamnă malpraxis?	193
De ce nu ne plac aceleași cărți?	200
Ce înseamnă paseist?	206
Cum refuzi un manuscris?	213
Ce model aveți?	219
Vă place răul?	224
Sunt cărțile în stare să ne consoleze?	230
Destinatarii	236